

Національна академія педагогічних наук України
Інститут педагогічної освіти і освіти дорослих
Харківський національний педагогічний університет
імені Г.С. Сковороди
National academy of pedagogical sciences of Ukraine
Institute of pedagogical education and education of adults
Kharkiv national pedagogical university
to the name of G.S. Skovoroda

**МИСТЕЦЬКА ОСВІТА:
ІСТОРИЯ, ТЕОРІЯ, ТЕХНОЛОГІЇ**

**ART EDUCATION:
HISTORY, THEORY, TECHNOLOGY**

Збірник наукових праць

Collection of scientific works

Харків
2017

УДК 37.032

ББК 85я43

М65

Редакційна колегія:

Філіпчук Г.Г. - доктор педагогічних наук, професор, дійсний член НАПН України

Матвєєва О.О. - доктор педагогічних наук, доцент

Смирнова Т.А. - доктор педагогічних наук, професор (гол. ред.)

Соколова А.В. - доктор педагогічних наук, доцент

Танько Т.П. - доктор педагогічних наук, професор

Тарарак Н.Г. - доктор педагогічних наук, доцент

Ткаченко Т.В. - доктор педагогічних наук, професор

Тушева В.В. - доктор педагогічних наук, доцент

*Затверджено редакційно-видавничою радою Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди
Протокол № 4 від 13.06.2017 р.*

М65

Мистецька освіта: історія, теорія, технології :

зб.наук.праць / заг. ред. Т.А Смирнової. – Харків: ХНПУ імені Г.С. Сковороди, 2017 – 291 с.

Редакційна колегія не завжди поділяє позицію авторів.

Автори статей несуть повну відповідальність за опублікований матеріал.

Мови видання: українська, російська, англійська.

УДК 37.032

ББК 85я43

ISBN 978-617-7298-71-6

Харківський національний педагогічний
університет імені Г.С. Сковороди, 2017

УДК [371.124:7.071.2:001](477)

**СВІДОМІСТЬ ЯК ДЕТЕРМІНАНТА
ФОРМУВАННЯ НАУКОВО-ДОСЛІДНИЦЬКОЇ
КУЛЬТУРИ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ
МУЗИЧНОГО МИСТЕЦТВА**

Анотація. У статті обґрунтовано актуальність проблеми формування науково-дослідницької культури майбутніх вчителів музичного мистецтва, що пов'язано із створенням освітнього дослідницького простору. Осмислення особливостей виявлення свідомості (самосвідомості) як якості особистості майбутнього вчителя-дослідника-музиканта дозволяє акцентувати увагу на її якісних та інструментальних властивостях. Як детермінанта формування досліджуваного особистісного феномену свідомість визначає глибину науково-художнього світорозуміння та оцінно-аналітичних, рефлексивних і дослідницьких дій, впливаючи на зовнішню (предметну) та внутрішню (сміслову) регуляцію науково-дослідницького пошуку в галузі мистецької освіти.

Ключові слова: загальноєвропейський освітній простір, науково-дослідницька культура майбутнього вчителя музичного мистецтва, професійно-світоглядна діяльність, рефлексивність, науково-художнє світосприйняття, мистецтво.

Abstract. Actuality of problem of forming of scientifically-research culture of future teachers of musical art is reasonable in the article, that it is related to creation of

educational research space. The comprehension of features of exposure of consciousness (to consciousness) as qualities of personality of future teacher of researcher of musician allows to accent attention on her quality and instrumental properties. As factor of forming of the investigated personality phenomenon consciousness determines the depth of scientific and artistic attitude and evaluation-analytical, reflectionly and research actions, influencing on the external (subject) and internal (semantic) adjusting of scientifically-research search in industry of artistic education.

Scientifically-research culture of future teacher of musical art of розгляється as dynamic, інтегративна quality of personality, that appears in a capacity for the synthesis of analytical and synthetic, inductively-deductive intellection and emotionally-vivid understanding of musical art, embodiment of scientific, pedagogical and artistic ideal in a research search, application of scientific knowledge in pedagogical activity as a theoretical (explanatory) and structurally-technological (converting) function.

Comprehension of consciousness as personality quality from positions of psychological science tricks into to understanding her functions of self-control in personality development of researcher, that provides tension of his intellect, world view intensions by such method, social детермінованість of scientifically-research search in musical pedagogical education. Sense (aim) of world professionally-view activity of teacher of musical art as a researcher consists in a construction by him own personality conception (models) of co-operating with artistic reality (as by the constituent of sociocultural life) on scientific soil and recreation of individual trajectory of professional

improvement and one's self-concept teacher-researcher-musician.

Keywords: European educational space, scientifically-research culture of future teacher of musical art, world professionally-view activity, reflectivity, scientific artistic perception of the world, art.

Постановка проблеми та її актуальність. У процесі глобалізаційних змін у світі, зокрема в Європі, формується загальноєвропейський освітній простір, зорієнтований на зближення систем підготовки педагогічних кадрів у країнах Європейського Союзу, вдосконалення цих систем на основі пошуку спільних критеріїв професійних якостей «вчителя-європейця-дослідника».

Ці виклики підтверджуються вимогами Болонського процесу щодо консолідації зусиль наукової та освітньої громадськості для істотного підвищення конкурентоспроможності вищої освіти, її ролі у соціокультурних перетвореннях, що фіксується в освітній декларації ЮНЕСКО «Освіта 2030» (Інчхонська декларація 2016 р.), рамковій програмі Європейського Союзу з досліджень та інновацій (Горизонт 2020) та ін., і мають відображення у державних нормативних документах – Національній доктрині розвитку освіти України у XXI столітті, Законах України «Про освіту», «Про вищу освіту», «Про професійний розвиток працівників», Державній національній програмі «Освіта» («Україна XXI століття»), «Плані дій щодо поліпшення якості художньо-естетичної освіти на 2009-2012 рр.», де як концептуальна закладена ідея щодо «онаучнення» сучасного освітнього і мистецького процесу.

Ствердження особистісно орієнтованої парадигми у професійній митецькій освіті в умовах інтеграції вищої школи у світовий науково-гуманітарний і освітній простір вимагає пошуку і обґрунтування професійно значущих якостей майбутнього вчителя музичного мистецтва як суб'єкта науково-дослідницького пошуку, в якому цілепокладання і цілездійснення стають самоцінністю і потребують урізноманітнення і поглиблення, ураховуючи різні вектори когнітивного процесу у музично-педагогічній освіті.

Аналіз основних досліджень і публікацій. На теоретичному рівні окремі аспекти проблеми формування науково-дослідницької культури майбутніх вчителів, зокрема музичного мистецтва, є предметом міждисциплінарних досліджень, які фокусуються навколо питань щодо:

а) дослідницького навчання як стратегічного вектору забезпечення якості професійної підготовки студентів у ВНЗ (В.П. Андрущенко, С.У. Гончаренко, М.Б. Євтух, Г.Т. Кловак, М.О. Князян, В.Г. Кремень, В.В. Олійник, І.Ф. Прокопенко, В.А. Семиченко, Л.О. Сущенко та ін.);

б) науково-дослідницької діяльності як системоутворюючого чинника підготовки висококваліфікованих педагогічних кадрів (Є.С. Барбіна, В.І. Бондар, З.Н. Курлянд, Є.В. Кулик, О.М. Пехота, О.Я. Савченко, С.О. Сисоева та ін.), підвищення ефективності музично-педагогічної діяльності вчителів (Е.Б. Абдуллін, Б.А. Брилін, Г.Ю. Ніколаї, О.М. Отич, Г.М. Падалка, Т.Й. Рейзенкінд, О.П. Рудницька, Н.А. Сегеда та ін.);

в) застосування дослідницького методу у формуванні особистісних якостей учителя-дослідника (Н.О. Амеліна, В.І. Андрєєв, М.А. Байдан, С.П. Балашова, Н.Ю. Посталюк, Н.В. Сичкова та ін.) і вчителів музичного мистецтва (О.В. Єременко, А.В. Козир, В.А. Лісовий, О.М. Олексюк, Г.І. Щербакова та ін.);

г) синтезування засобів наукового і художнього пізнання, наукового осмислення мистецької освіти, художньо-естетичного простору (А.Г. Болгарський, В.Г. Бутенко, Н.Є. Міропольська, Г.Ю. Ніколаї, О.М. Олексюк, В.Ф. Орлов, О.М. Отич, Г.М. Падалка, О.Є. Реброва, О.П. Рудницької, Г.П. Шевченко, О.П. Щолокова та ін.);

д) галузі професійної діяльності педагогів-вчених, її нормативно-оцінних критеріїв (Г.О. Балл, С.У. Гончаренко, В.В. Краєвський, В.А. Кушнір, О.М. Микитюк, О.М. Новиков, В.М. Полонський, В.А. Семиченко, В.О. Сластьонін, Г.П. Щедровицький та ін.).

Проте згадані праці порушують тільки окремі питання теорії і методики формування науково-дослідницької культури майбутніх вчителів, зокрема музичного мистецтва, у процесі професійної підготовки, що потребує фундаментального дослідження окресленої проблеми, виявлення чинників і детермінантів, які впливають на формувальний процес і становлення особистісного феномену, що вивчається.

Мета статті – розкрити особливості функціонування свідомості майбутнього вчителя музичного мистецтва, його світоглядних орієнтацій,

рефлексивних дій, що зумовлюють формування науково-дослідницької культури вчителя.

Виклад основного матеріалу статті.

Осмилення культурологічних, наукознавчих, психолого-педагогічних і мистецтвознавчих джерел з проблеми дослідження уможливило визначити науково-дослідницьку культури майбутнього вчителя музичного мистецтва (НДК МВММ) як динамічну, інтегративну якість особистості, що виявляється у здатності до синтезування аналітико-синтетичної, індуктивно-дедуктивної мисленнєвої діяльності і емоційно-образного осягнення музичного мистецтва, втілення наукового, педагогічного і художнього ідеалу у дослідницький пошук, застосування наукових знань у педагогічній діяльності в якості науково-теоретичної (пояснювальної) та конструктивно-технологічної (перетворювальної) функції [2].

Саме синкретичний характер науково-художнього пізнання на рівні макродіалогу, як рефлексивне осмилення особистісних гностично-когнітивних процесів, і макродіалогу, як поліфонії теоретичних розміркувань, концептуальних позицій, наукових методів, методологічних підходів і в більш широкому розумінні діалогу культур, складає основу дослідницького пошуку майбутнього вчителя музичного мистецтва.

Методологічного значення для обраної проблематики набувають ідеї В.Д. Шадрікова стосовно розвитку професійно важливих якостей (ПВЯ) особистості у системогенезі діяльності. У цьому сенсі дослідження психічних процесів наближує нас до розуміння онтології психічних явищ, узагальнених

принципом єдності свідомості та діяльності (Б.Г. Ананьєв, О.М. Леонтєв, С.Л. Рубінштейн, С.О. Смирнов), згідно з яким «діяльність людей ... обумовлює формування їх свідомості і взагалі усіх психічних процесів, а ці останні, здійснюючи регуляцію людської діяльності, є умовою її адекватного виконання» [3, с. 30].

Отже, ми маємо намір висвітлити професійно важливі та особистісні якості, що концентруються навколо операційної сфери дослідника і пов'язані з його свідомістю (самосвідомістю) та світоглядною діяльністю.

Аналіз психологічного фонду (Л.І. Божович, Л.С. Виготський, І.С. Кон, В.В. Столін) свідчить, що визначальними ознаками свідомості, яка конститується знаннями і є носієм знань, стають відображення, ставлення, цілепокладання та регулювання. Як утворення свідомість виникає у процесі усвідомлення світу, включаючись в нього в якості засобу усвідомлення. Розвиток свідомості в онтогенезі характеризується тим, що все більшу роль починають грати процеси пізнання та усвідомлення суб'єктом самого себе як деякого єдиного цілого, здатного до самовираження. Тому вища ступінь свідомості розглядається як самосвідомість.

Осмислення самосвідомості як особистісної якості з позицій психологічної науки підводить до розуміння її функції самоконтролю в особистісному розвитку дослідника, яка у такий спосіб забезпечує напругу його інтелекту, світоглядних інтенцій, соціальну детермінованість науково-дослідницького пошуку у музично-педагогічній освіті. Смісл (мета)

професійно-світоглядної діяльності вчителя музичного мистецтва як дослідника полягає у побудові ним власної особистісної концепції (моделі) взаємодії з мистецькою дійсністю (як складовою соціокультурного життя) на науковому підґрунті і відтворенні індивідуальної траєкторії професійного удосконалення «Я-образу» як вчителя-дослідника-музиканта.

Сформована самосвідомість особистості виявляється як підтримка її внутрішньої узгодженості і самототожності, вибудовування свідомої дослідницької і педагогічної поведінки на знанневому підґрунті; пізнання себе та пошук сенсу життя через самовдосконалення, самоосмислення, самотворення засобами дослідницького пошуку в галузі мистецької освіти.

Як зазначає О.М. Леонт'єв [1], явища свідомості мають подвійну детермінацію – зовнішню (сфера пізнавальних процесів) та внутрішню (сфера потреб). Для розуміння співвідношення свідомості та мотивів необхідно звернутися до понять «значення» та «смысл» і виявити їх відмінність та взаємообумовленість. Значення представляє собою основну одиницю свідомості. Тому необхідно розглядати людину як таку, що засвоює значення, а не створює їх. Смысл, що породжується буттям людини, не додається до значень, а втілюється в них. Отже, смысл та значення не існують окремо, їх співвідношення характеризує внутрішню структуру свідомості. Важливе розуміння того, що ми судимо про свідомість в залежності від її смислової будови, оскільки смыслоутворююча діяльність значень приводить до певної смислової будови самої свідомості.

Особливу роль у смислоутворюючій діяльності дослідника ми відводимо світогляду, який характеризується духовно-естетичною наповненістю і спрямованістю, виявляється як спосіб і результат засвоєння навколишнього світу, ціннісне ставлення до соціокультурних, освітньо-педагогічних процесів крізь призму особистісного світорозуміння. Єдність наукового осмислення музично-освітньої діяльності, її діалогічної стратегії, і художньо-естетичного способу сприйняття музичного мистецтва становлять специфіку світоглядних інтенцій вчителя музичного мистецтва як дослідника. У цьому сенсі світогляд вчителя-музиканта, як фокус бачення світу культури, науки, мистецтва і освіти, являє собою системоутворюючий механізм його ціннісно-світоглядної сфери, специфічну призму духовності, через яку відбувається ціннісно-смісловне осягнення мистецької дійсності, осмислення професійної життєдіяльності у межах дослідницьких стратегій [2].

Отже, світоглядні орієнтації майбутнього вчителя-дослідника-музиканта вибудовуються на основі сформованого наукового світогляду і художнього світовідчуття, світосприйняття, світоспоглядання, світорозуміння у єдності і зумовлені характером культуротворчої і художньо-естетичної діяльності. У цьому сенсі здатність мистецтва не лише відобразити реальність, а й виявляти таємниці Всесвіту людини визначають специфіку дослідницького пошуку у цій галузі. Світоглядні орієнтації вчителя музичного мистецтва відображають культурний спосіб життя, констатують сутність культури і науки як сфери загальнолюдських і гуманістичних цінностей, які

знаходять виявлення у змісті науково-дослідницької діяльності і музично-педагогічної практики.

Підсумковим продуктом процесів самосвідомості виступає «Я-концепція» як своєрідна система поглядів, когнітивно-емоційний конструкт розуміння себе й навколишнього світ, оцінна діяльність.

Будучи відносно стійкою і в той же час динамічною системою, «Я-концепція» майбутнього вчителя музичного мистецтва формується у процесі взаємодії з соціокультурними, мистецькими феноменами і представляє інтегративне утворення у духовному світі особистості, яке пронизує усі її психічні процеси, властивості, стани і слугує показником досягнення професійно-акмеологічного рівня. Як суб'єкт культурної і наукової творчості вчитель створює власну концепцію світорозуміння, яка вибудовується у процесі синкретичного способу мислення, науково-теоретичного міркування, на основі єдності дослідницьких і музично-освітніх стратегій, його методологічного аналізу і детермінується наявними культурно-освітніми, педагогічними, естетичними і науково-дослідницькими цінностями і нормами.

Розуміння світоглядної функції науки і мистецтва, інтегративної сутності дослідницького пошуку, його онтологічного, аксіологічного, гносеологічного, герменевтичного, антропологічного наповнення, історико-культурного і художнього контексту науково-педагогічних проблем, що розв'язуються, складають основу рефлексивної і професійно-світоглядної діяльності вчителя-дослідника у галузі музично-педагогічної освіти. У цьому сенсі науково-художнє світосприйняття відбувається у

нерозривному візаємозв'язку раціональних і емоційних процесів, наукового і художнього мислення, інтелектуальних і перцептивних дій, що націлені на цілісне і сутнісне осмислення «концепції світу», культурно-мистецьких, художньо-педагогічних феноменів і музично-освітніх явищ. Такі аналітичні і рефлексивні процеси потребують художньо-естетичної освіченості, науково-педагогічної обізнаності, соціально-культурної компетентності, дослідницької і методологічної озброєності сучасного вчителя музичного мистецтва.

Для розкриття особливостей оцінно-аналітичної діяльності вчителя-дослідника-музиканта ми звертаємося до методологічного положення С.Л. Рубінштейна щодо єдності процесів свідомості та діяльності (дії), закономірним наслідком якого і виділення регуляторної функції самосвідомості. Згідно цієї теорії свідомість (самосвідомість) як механізм регуляції виступає одночасно в якості компонента діяльності та її продукту. Оскільки будь-який регуляторний вплив визначається зовнішніми та внутрішніми критеріями, виявлення їх специфіки стає підґрунтям у визначенні видів регуляції діяльності. З огляду на це, перша, предметна регуляція, пов'язана із забезпеченням адекватності операційних характеристик науково-дослідницької діяльності особливостям її предмета (об'єкта) та особливостям предметної діяльності взагалі. Другою формою регуляції діяльності є її смислова регуляція – співвіднесення цілей та засобів науково-дослідницького пошуку з мотивами, потребами, цінностями і установками суб'єкта. Ці дві форми регуляції діяльності співвідносяться із двома

фундаментальними характеристиками діяльності: предметністю та осмисленістю. У системі внутрішньої регуляції самосвідомості дослідника, яка утворюється разом із самою діяльністю, предметна та смислова підсистеми злиті у єдине ціле.

Отже, усвідомленість відноситься як до суб'єкту науково-дослідницької діяльності (усвідомлення себе, рефлексія), так і до її змісту, процесу вибудовування і розгортання. В самому загальному вигляді регуляторна функція самосвідомості вчителя-дослідника-музиканта, виявляється в умінні контролювати, критично оцінювати мисленнєві, дослідницькі і педагогічні дії та співвідносити їх з предметом цієї діяльності.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Таким чином, осмислюючи вище викладене стосовно особливостей свідомості (самосвідомості) як якості особистості майбутнього вчителя музичного мистецтва, необхідно акцентувати увагу на її якісних та інструментальних властивостях, оскільки є результатом формування НДК МВММ і забезпечує її функціонування. Як детермінанта формування окресленого особистісного феномену свідомість визначає глибину науково-художнього світорозуміння та оцінно-аналітичних, рефлексивних і дослідницьких дій, впливаючи на зовнішню (предметну) та внутрішню (смислову) регуляцію науково-дослідницького пошуку в галузі мистецької освіти.

Обраний нами напрям дослідження має продовження у розширенні і вивченні професійно-особистісних якостей, що забезпечують ціннісно-мотиваційну та мисленнєву сфери майбутнього вчителя

музичного мистецтва із розвиненою науково-дослідницькою культурою.

ЛІТЕРАТУРА

1. Леонтьев А. Н. Субъект, объект, познание / А. Н. Леонтьев. – М.: Наука, 2010. – 360 с.
2. Тушева В. В. Формування науково-дослідницької культури майбутнього вчителя музики в процесі професійної підготовки: теорія і практика: монографія / В. В. Тушева; УМО НАПН України. – Харків: Майдан, 2015. – 450 с.
3. Шадиков В. Д. Проблемы системогенеза профессиональной деятельности / В. Д. Шадриков. – М.: Наука, 1982. – 177 с.

Ю. І. Лошков

УДК 37.091.33-027.22:78.036](091)(477)

ТРАНСФОРМАЦІЙНІ ПРОЦЕСИ В СУЧАСНІЙ МУЗИЧНІЙ ОСВІТІ УКРАЇНИ

Анотація. Визначено, що ідейною основою професійного музичного мистецтва європейського типу є розуміння музики як засобу морального виховання, на підставі осмислення чого формувалася музична освіта. Доведено, що система навчальних та соціокультурних закладів, призначених забезпечувати функціонування музичної культури в сучасній Україні, склалася на основі естетики академічного музичного мистецтва. Виявлені трансформаційні процеси в галузі музичної освіти України, зумовлені соціокультурними